ARVEN

Nr 43
3/1994
14. årgang
ISSN 0800-2347

MELDINGSBLAD FOR SANNIDAL HISTORIELAG

«Kvinnens nesebors porte ere deilig og sorte»

Gamle gjenstander i Historielaget

Ovenstående sitat (der språket er noe modernisert) er fra dikterpresten Petter Dass, som virket i siste halvpart av 1600-tallet. Det var Bjørn Sandberg som refererte uttalelsen som Dass kom med etter at han lenge hadde sett seg lei på all snusingen blant kvinner i sin samtid. Foranledningen var at en **snusflaske**, som var én av flere ting Magne Kurdøl hadde tatt med til temakvelden om gjenstander, ble kommentert. Flaska var fra 1738 og opprinnelig fra Straume.

Det var Bjørn Sandberg, tidligere konservator ved Berg - Kragerø Museum, og Nils Erik Salvesen, innehaver av Salvesens Kunst og Antikviteter i Kragerø, som kommenterte gjenstandene folk hadde tatt med seg til Historielagets høstmøte. Disse to har lang erfaring i å bedømme og bestemme gamle gjenstanders alder og bruk. Dialogen dem imellom var lett og ledig, og alle de frammøtte fikk lære mye nytt denne kvelden.

Det var rundt 90 mennesker til stede i Samfunnshuset, og det til tross for at høstens første snøvær satte inn akkurat denne kvelden. Gjenstandene folk hadde tatt med seg, spente svært vidt, både i alder og bruk. For historieinteresserte personer er de gjenstandene menneskene har omgitt seg med til enhver tid, både pynte- og bruksting, selvfølgelig spennende. Og når omtalen av dem blir krydret med morsomme og lærerike poenger, slik Sandberg og Salvesen maktet å få til, blir det hele ekstra fengslende.

Det vil naturligvis føre alt for langt å omtale alle gjenstandene i et referat som dette; her skal bare nevnes noe. Lars Jacob Moe hadde bl.a. tatt med en slags stein med

Kveldens hovedaktører, Bjørn Sandberg (t. v.) og Nils Erik Salvesen hadde nye interessant å fortelle.

et hull i midten. Denne hadde vært murt inn i pipa på hans forfedres hus på Lønne, og den hadde kommet fram under riving for en del år siden. Steinen var en **håndkvern,** antagelig fra Vikingtida.

Av flere ting Fridtjof Thorbjørnsen hadde tatt med, nevner vi en **spaserstokk,** laget av ryggvirvelen til en hai. Laila Lofthaug hadde også med flere ting, deriblant tre flotte **pianodokker,** som også hadde vært brukt til å leke med. De var fra rundt 1910. En av de fineste **sekkebøylene** Salvesen noen gang hadde sett, hadde Marit Ellingsen kommet med. Dette var låsen til sjøsekken, laget av sjømannen selv, kaptein Johan Ellingsen.

Et meget pent eksemplar av **hodeplagg** fra en Drangedalsdrakt, med engelske sølvkniplinger fra siste halvpart av 1700-tallet, ble vist fram. Ellen Bjerva hadde dette med.

Det var stor interesse for de tingene som var lagt fram på bordet, og i pausen ble de grundig studert av de frammøtte.

En **mynt** fra 1796, tilhørende Ivar Byholt, seinere bygd om til smykke, var en av gjenstandene som ble kommentert. Ragnhild Nesland hadde tatt med en skål, en **sukkerskål** i engelsk steintøy, med kobberlusterglasur, fra ca. 1850-60.

Marit Drøivoldsmo kom med en **kopp** fra 1859 av tysk fabrikat, med ornamenter i gull på porselen. Den hadde en gang vært en gave fra Henrik Ibsen til en av hans husholdersker.

Her var som nevt en mengde annet, som vi av plasshensyn må utelate å omtale i «Arven», men som de frammøtte hadde stor glede av å høre om. Vi tør påstå at alle de tilstedeværende gikk hjem kulturhistorisk beriket denne kvelden.

Når vi så legger til at festkomiteen som sedvanlig hadde stelt til en svært god bevertning, og at Mary Kvellestad satt ved pianoet til allsangen fra Historielagets sangbøker, er det meste nevnt fra nok en vellykket kveld i Sannidal Historielags regi.

To av de som var møtt fram denne kvelden: Ester Alfsen fra Søndeled og Aslaug Menstad fra Kil. De hadde sikkert mye å snakke om fra Kil i gamle dager.

Innbinding av «Arven»

På Historielagets høstmøte ble det vist fram noen eksempler på en måte å innbinde «Arven» på. De som har samlet på sine eksemplarer, kan nå få laget tre bind med stiv perm i rødt eller sort. Det er Kragerø Aksidenstrykkeri som utfører arbeidet, og de gjør det for 100 kroner pr. bind med navn på forside og rygg (se bilde). En passende tykkelse til de 14 årgangene som er ferdig i og med dette nr., er følgende:

1. bind:	**Fra**	**1. til**	**7. årgang**
2. bind:	**Fra**	**8. til**	**11. årgang**
3. bind:	**Fra**	**12. til**	**14. årgang**

Det ble opplyst på møtet at redaksjonskomiteen i «Arven» skulle prøve å samle noen av de numrene de hadde på lager og lage noen bind og selge. Men pågangen har siden da vært så stor at nå er det bare 3. bind som det er mulig å skaffe. Prisen er kr. 200,- pr. bind. Overskuddet går til driften av «Arven».

Milorg i Kragerødistriktet

Av Rolf Hogner, områdesjef

I det okkuperte Norge ble kampen mot nazistene gjennomført på mange forskjellige måter. Det ble benyttet paroler, streiker og utmeldelser fra foreninger og lag. Men den viktigste delen av motstandsarbeidet var vel Milorg og de tilstøtende grupper. Milorgs oppgaver var:

1. Ved en eventuell invasjon å bidra med innenland ske tropper.
2. Ved en eventuell tilbaketrekning av de tyske troppestyrker i Norge å erobre og sikre makten for de lovlige norske myndigheter.
3. Å hindre eventuelle tyske forsøk på å gjennomføre den brente jords taktikk i Norge.
4. Forsøke å hindre at et tysk sammenbrudd skulle føre til kaos og uorden i overgangstiden.

I slutten av 1940 ble grunnlaget for milorg lagt, men helt fram til ettersommeren 1943 hadde Milorg ingen fast ledelse. Ledelsen besto bare av et råd som hadde etablert seg selv. Størsteparten av den tidligere ledelsen i Kragerø-distriktet hadde måttet rømme til Sverige, fordi Gestapo hadde arrestert en del personer som hadde hatt kontakt med Milorg, og det var en stor fare for en «opprulling».

Kragerø-distriktet var O 1705 (O=område), og hørte inn under Skiens-distriktet, som var D 17 (D=distrikt). I begynnelsen ble det tegnet karter over de tyske militæranlegg i Kragerø-distriktet, og det ble lagt planer for senere virksomhet. Organisasjonsmessig ble virksomheten lagt opp slik: Øverst var områdestaben, som besto av områdesjef, nestkommanderende, etterretningssjef, ordonanssjef, sambandssjef, stabsmedlem, forsyningssjef, våpensjef og pionersjef, foruten militære stabsmedlem og rådgivere.

Området var oppdelt i 7 grupper. Det var disse:

17051 Kragerø
17052 Skåtøy
17053 Levang
17054 Sannidal
17055 Kroken
17056 Drangedal
17057 Grova

Milorg hadde også en egen sanitetsavdeling, som hadde en ganske stor mengde sanitetsutstyr.

Slutten av 1943 gikk for det meste med til organisasjonsmessig oppbygging, og til utarbeidelse av operasjonsplaner. Det var for det meste bruer som skulle sprenges. Sprengstoffet til disse sprengningene skulle skaffes fra steinbruddene i distriktet i samråd med ledelsen for steinbruddene.

De eneste våpnene som fantes i begynnelsen var ca. 150 Krag-Jørgensen rifler og ca. 5000 skudd til disse. Det fantes også 3 treningssett, som besto av 1 stengun, 1 Colt pistol og 1 håndgranat. Mangelen på våpen gjorde at mange mistet en del av interessen, men etter en stund kom det noe sabotasje- og treningsmateriell fra Skien. Dette gjorde situasjonen litt lysere.

På vårparten 1944 fikk Milorg forbindelse med redaktørene for Kragerøs illegale avis «Budstikken», på grunn av et uheldig sammentreff. Dette måtte rettes på ved å skaffe «Budstikken» nye redaktører. På grunn av denne episoden var «Budstikken» ute av drift i den kritiske perioden da kampen mot AT og registreringen av unge gutter pågikk. Milorg fikk beskjed om ikke å foreta seg noe mot dette hvis det ikke gjaldt medlemmer av Milorg.

I mai 1944 kom den første ordren om å finne plasser for våpenslipp fra fly. Langmyr ved Mjeltefjell i Tørdal ble valgt, men det tok lang tid før det kom noe våpenslipp.

I juni ble sabotasjetroppen (Sab-gjengen) opprettet i Kragerø. Den besto av veltrenede og uredde karer, som det skulle vise seg kom til å gjøre en god jobb. Etter ordre fra D 17 ble det satt opp en plan for angrep på de fiendtlige styrker i O 1705. Da dette var gjort, kom ordren om at det skulle settes i gang sabotasje mot tankanlegg i distriktet. Det gikk for det meste bra, men da tankanlegget på Øya skulle sprenges, kom det inn uforutsette hendelser som gjorde at sprengningen ikke ble foretatt.

Forts. i neste nr.

Områdesjef Rolf Hogner (t. h.) sammen med våpensjef Aslak Eikehaug utenfor hytta til Thomas Rønning.

Mannskapslista for gruppe 17054, Sannidal

Vi har her en liste over alle de som var med i Heimestyrkene (HS) fra Sannidal i 1945. De var kommet med i perioden fra mars 1942 til høsten 1944. Noen hadde også deltatt i mobiliseringen og kampene i Setesdalen i 1940. En del hadde deltatt på leiren på Jysereid og noen på lagførerkurs på Lundereidseteren.

Navn	Nr.	Født
Stabens medlemmer:		
Kristoffer Einertsen	5401	1916
Ragnar Aabøe	5402	1913
Tomas Carlsten	5403	1902
Toralf Årlid	5404	1919
Harald Sandland	5405	1905
Ordonanser:		
Anund Haugen	5411	1923
Edvard Enggrav	5412	1920
Reinhart Enggrav	5413	1922
Eigil Lia	5414	1926
Reidar Tyvand	5415	1924
Eilev Solum	5416	1927
Trygve Bratlid	5417	1927
Per Eikeland	5418	1923
Sambandstjeneste:		
Sigurd Haugmoen	5421	1901
Asbjørn Nilsen	5422	1909
Åsulf Støen	5423	1919
Inge Berg	5424	1921
Kittil Kittilsen	5425	1924
Sveinung Sollid	5426	1923
Ivar Skarvang	5427	1926
Alf Bakken	5428	1923
Sigurd Rønning	5429	1918
Intendanturet:		
Leif Rønning	5431	1918
Kåre Lønne	5432	1915
Egil Thorbjørnsen	5433	1922
1. TROPP		
1. lag:		
Gunnar Wang, lagfører	5441	1901
Nils Halvorsen	5442	1908
Ingvar Halvorsen	5443	1912
Knut Therkelsen	5444	1912
Johan Kittilsen	5445	1911
Halvor Holt	5446	1893
2. lag:		
Johnny Larsen, lagfører	5451	1914
Anton Aabøe	5452	1922
Anders Lundstrøm	5453	1913
Trygve Søndbø	5454	1920
Johan Gustavsen	5455	1922
Torgny Haugom	5456	1923
3. lag:		
Jens Carlsten, lagfører	5461	1909
Harald Vibeto	5462	1912
Jørgen Torsdal	5463	1922
Halvor Holte	5464	1897
Jørgen Holte	5465	1905
Nils Einertsen	5466	1923

Her er to bilder fra heimestyrkenes øvelser på Hovstølen .Bildene er tatt av Frithjof Thorbjørnsen

4. lag:

Nils Wastøl, lagfører	5471	1913
Nils Eikehaug	5472	1913
Hans Lønnerød	5473	1919
Håkon Fuglestvedt	5474	1920
Anders Lofthaug	5475	1910
Trygve Tangen	5476	1918

5. lag:

Magnus Lindheim, lagfører	5481	1905
Knut Dobbe	5482	1905
Konrad Bråten	5483	1908
Per Busk halvorsen	5484	1923
Bjarne Holte	5485	1921
Jens Skumpen	5486	1903
Arne Nyhus	5487	1922
Knut Nyhus	5488	1915
Kristen Skarvang	5489	1915
Lars Eikenes	54810	1914

2. TROPP

1. lag:

Peder Kalrberg, lagfører	5491	1909
Jon Homleid	5492	1921
Henrik Kalrberg	5493	1921
Kristian Kittilsen	5494	1905
Olaf Kalrberg	5495	1911
Trygve Øverland	5496	1913

2. lag:

Tormod Tambs, lagfører	54101	1919
Jørgen Nesland	54102	1915
Johan Andersen	54103	1918
Fredrik Helstad	54104	1911
Harald Nesland	54105	1921
Nils Homleid	54106	1913

3. lag:

Reidar Fossen, lagfører	54111	1914
Gunnar Langmo	54112	1922
Magne Fossen	54113	1918
Nils Fossen	54114	1916
Sigurd Fossen	54115	1909
Åsmund Mostad	54116	1920

4. lag:

Håkon Holtane, lagfører	54121	1911
Ingvald Kalrberg	54122	1916
Erling Wåsjø	54123	1913
Bjørn Hegland	54124	1920
Olaf Gåserud	54125	1913
Tor Årdalen	54126	1918

3. TROPP

1. lag:

Peder Sandland, lagfører	54131	1908
Jul Isaksen	54132	1914
Kittil Kittilsen	54133	1907
Fritjhof Thorbjørnsen	54134	1915
Kornelius Verner	54135	1912
Gunnar Ellingsen	54136	1913

2. lag:

Håkon Bosvik, lagfører	54141	1914
Petter Nygård	54142	1907
Arne Solum	54143	1918
Einar Solum	54144	1915
Jørgen Snøås	54145	1916
Arne Eikehaug	54146	1918

3. lag:

Morgan Bureid, lagfører	54151	1918
Einar Kristensen	54152	1918
Leif Haugholt	54153	1920
Eilev Åkre	54154	1902
Georg Herregården	54155	1910
Oddvar Lønnerød	54156	1913

4. lag:

Paul Bentsen, lagfører	54161	1899
Hans Jacobsen	54162	1904
Olav Pedersen	54163	1913
Rolf Kristoffersen	54164	1921
Håkon Schulze	54165	1920
Kristian Ekelund	54166	1901

I tillegg kommer de som var med i staben i 1705:

Kristoffer Lindheim	5007	1919
Aslak Eikehaug	5008	1916

Sambandstjenesten:

Reidar Aabøe	5034	1924
Olaf Høiesen	5035	1924
Kristoffer Lofthaug	5036	1923
Arne Therkelsen	5037	1904

Vi tar forbehold om at noen av de oppgitte fødselsår kan være gale. **Red. kom.**

«Heimevernet» og «Hjemmestyrkene»

- en oppklaring.

I forbindelse med våre artikler om «Heimevernet i mai-dagene 1945", som ble avsluttet i nr. 42, har en av leserne gjort oss oppmerksom på at Heimevernet (HV) først ble opprettet i 1946, da som en ordinær del av Forsvaret.I 1945 var det tale om «Hjemmestyrkene (HS)» eller «MILORG», som var den militære del av «hjemmefronten», fellesbetegnelsen på den organiserte motstandsbevegelsen under okkupasjonen.

Rett skal være rett!

Man ville undersøke hva slags luft det var hvor man kunne sende folk som Rinde til Stortinget!

Del 4

Peder Eilertsen Rinde

- en ualminnelig tiltaksrik og omstridt sannidøl

Peder Rinde (1844-1937) skrev sine livserindringer i 1929. Dette er uhyre interessante glimt fra et uvanlig virksomt liv. Her fortsetter vi gjennomgangen av disse. Vi har tillatt oss en forsiktig modernisering av språket. De tre første delene stod i nr. 40, 41 og 42.

Reparasjoner på kirken.

Vi skulle reparere Sannidal kirke. Min forgjenger som ordfører hadde hatt med en tysk byggmester opp der, og han beregnet utgiftene til 7.200 kroner. Tårnet skulle rives helt ned. Jeg måtte opp og se på det, og jeg var min egen byggmester. Tårnet svaiet så man torde ikke ringe i det, og gulvet i kirken var slitt og stygt i gangene. Man ville ha helt nytt i hele kirken; derfor det store beløp.Jeg krøp opp i tårnet og så hva som var i veien. Jo, et par bjelker i tårnsatsen var pillråtne fordi tårnet var utett. Vi kilte opp tårnsatsen og la inn et par nye bjelker som kostet et snes kroner. Tårnet har nu stått i 40 år siden, og det står så lenge kirken står når det bare ettersees for vann. Gulvet lot jeg ligge, men fylte ut hullene og la godt med linoleum i gangene.

Det ligger ennu skjønt det siden, litt unødig, er lagt helt nytt gulv. Jeg byttet ut de gamle blyvinduer med grønt glass. Jeg har hørt enkelte beklage dette, men de var så skrøpelige og treet så råttent at det ville kostet mer å få dem i stand enn de nye kom på. Så kostet vi nye vinduer og byttet ut kirkestolene. På disse stod malte nummer hvor hver gård eller del av bygden var anvist. De store gårdene hadde plass fremst i kirken og så videre, husmennene og strandsitterne bakerst, etter sitt nummer og sin verdighet.

Jeg fikk ikke flertall i herredstyret for å ta ut de gamle kirkestolene, men jeg hadde nu fått flertall for min plan for å reparere kirken, og så lot jeg det stå til. Da nu alt ble så billig, fikk det passere.

Rettssak i kirkereparasjonens kjølvann.

Fra denne kirkereparasjonen skriver den gamle historien om «kirkemalingen» seg, hvorom det ble en vidløftig rettssak for Juryretten i Skien. For å få allting billig, kjøpte jeg en kasse vindusglass og skar til alle rutene med egen diamant. Jeg kjøpte en tønne olje fra Oslo og en fustasje maling. Da vi så var ferdig, skulle oljetønnen sendes tilbake og kommunen få godtgjort det beløp den var skrevet for. Jeg bad handelsstyreren i Forbruksforeningen tømme tønnen for det bunnfall som var på den, skrive det på min kontrabok for innkjøpspris og sende tomtønnen tilbake. Så ble gjort, og ingen kunne drømt om at det kunne lages politikk av dette. Handelsstyreren var tillike kommunens kasserer. Ti år etter var jeg blitt tingmann, og de politiske bølgene gikk høyt. Det ble i Høyreavisen i Kragerø stadig skrevet artikler om meg, blant annet om «hvor meget kirkemaling en sognepave kunne tilegne seg før han sattes under tiltale». Jo, nu ble det for galt. Jeg hadde glemt hele historien, men det krevdes at jeg skulle få frem regningene i kommuneregnskapene. De var vekk, og man dundret på i avisen. Jeg beskikket denne til å oppgi forfatteren, men utgiveren, boktrykkeren, påtok seg ansvaret, og med ham hadde jeg intet utestående. Men han måtte jo tas, og enhver visste hvem forfatteren og forfølgeren var. Saken ble trenert et par år, og forfatteren søkte forlik. Jeg forlangte 6.000 kroner i mulkt til Skåtøy fattigkasse og tilbakekallelse i den form jeg ville.Jeg ville forresten ikke ha noe forlik. Skumleriene ville bare ha fortsatt. Det var jo en «fin», rik mann jeg hadde foran meg, og jeg hadde funnet beviser som ville fri meg fullstendig.

Saken gikk til Lagmannsretten i Skien. Anklagede utskjøt så mange Venstremenn han kunne. Jeg forlangte at statsadvokaten skulle skyte ut de jeg påpekte (riksadvokaten var til stede). Det ble svart meg at det ikke var politikk i denne saken, og jeg måtte nøye meg med loddtrekning. Det offentlige hadde tatt seg av saken da jeg var offentlig mann, så jeg måtte bare opptre som edfestet vitne, mens anklagede bare kunne sludre i vei så mye han ville om hvilket fælt menneske jeg var. Da vi kom i retten, hadde boktrykkeren oppgitt forfatteren da man trodde det ville ende med fengselsstraff. Dommen kom til å lyde på 200 kroner i mulkt, 40 kroner til å offentliggjøre dommen og tilbakekallelse av skriveriet. Jeg hadde nemlig funnet frem den ti år gamle kontrabok med butikken hvor den gamle oljeskitten var oppført med kr. 780, og bestyreren måtte frem for retten og avlegge ed på at det var ham som hadde ført det inn i boken. Det har neppe vært reist noen mer uberettiget beskyldning mot noen offentlig mann enn denne.Jeg skulle ikke omtalt dette hvis ikke en Ringstrøm, som gjorde seg en levevei av å reise omkring og sjikanere

Inskripsjoner i fjell i Sannidal

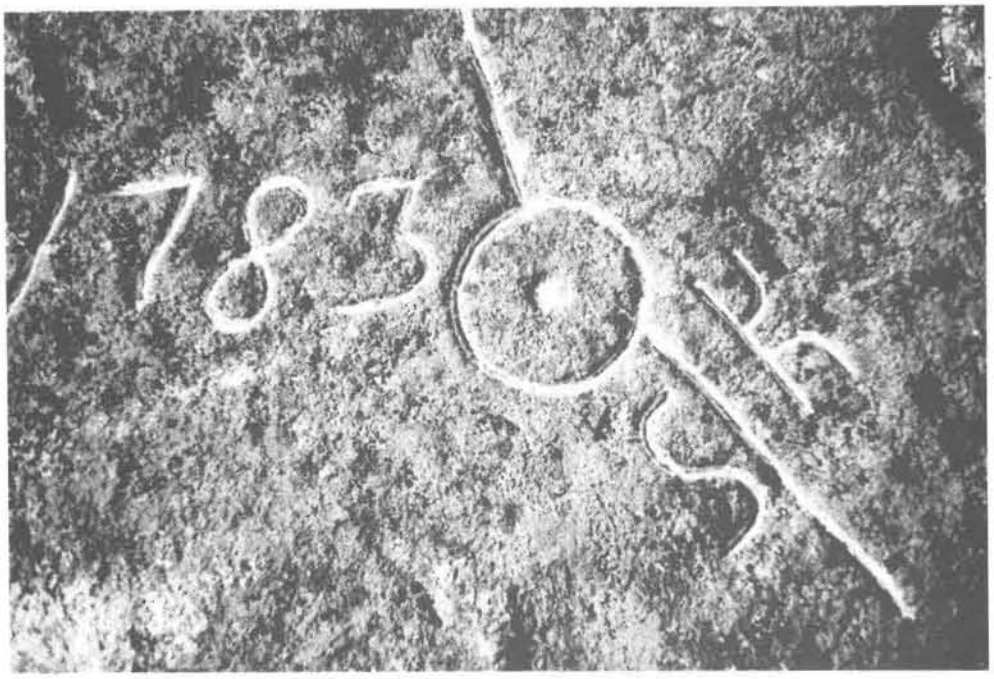

Dette er et tema vi har tatt opp ved flere anledninger i «Arven», bl.a. i nr. 28 (1/90), s. 7 og i nr. 36 (3/92), s. 4 - 5.Denne gangen viser vi et bilde av det som er innrisset på toppen av det 286 meter (på det nye kartet står 285 meter) høye Stembustølen i Kurdølskogen. Her står det tydelig «1783» ved siden av en figur som muligens skal forestille himmelretningene.Det er en runding med en strek som peker omtrent vestover, og en annen strek viser ca. nordøstlig retning. På hver side av den sistnevnte streken er det risset inn en «S» på den ene sida og (antakelig) en «K» på den andre. Så kan en undre seg. Kan «K» stå for «Kurdøla»? Det passer med retningen. (På fotografiet er årstallet, bokstavene og figuren for anledningen frisket opp med kritt.) Slikt er spennende å oppdage når en er ute i skog og mark.

På toppen av Stembustølen er det forøvrig en fantastisk fin utsikt; en kan f.eks. se tårnene på Jomfruland, deler av Farsjøbygda og Tokke. Det er absolutt bryet verdt å dra opp dit! En kan følge dalføret nordover fra Lille Grøtvann. Det er også mulig å gå fra Våsjø eller fra Lauvåsen ved veien fra Våsjø til Kurdøla, men det enkleste er kanskje å følge veien fra Kurdøla, forbi bommen og gå opp fra østenden av Trollvann eller fra Hyttetjenna.Er det noen som kjenner historien bak eller har teorier om de nevnte innrissingene på Stembustølen, er vi svært takknemlige for å høre om det.Ellers vil vi i «Arven» framover gjerne skrive mer om «bortgjemte» minner ute i naturen i Sannidal. Tips mottas med takk!

R. G.

---

folk, hadde fortalt skrekkelige historier om Rinde og kirkemalingen. Det gjorde seg svært etter 40 års forløp.

Politisk fanatisme

Den som ikke levde med i den politiske tid omkring 1880, gjør seg intet begrep om hvordan fanatismen kunne gi seg utslag. Det var mang en Venstremann som dengang betraktet seg som rettsløs. Høyre hadde all embedsmakten; en embedsmann av Venstre var likeså sjelden som en svale om vinteren. Vi hadde egen skolekasse for Kiils krets hvor jeg bodde. Sammen med to gamle bønder var jeg med og utlignet skoleskatten. Så tok man en erklæring av disse to gamle at hvis det stod noe annet i protokollen enn i kladdelisten, så hadde jeg forfalsket den. Det er nemlig en meget farlig bestemmelse i vår grunnlov. Der regnes opp forskjellige tilfeller hvor stemmerett suspenderes, blant annet ved anklage til tinget for forbrytelser. Kunne man altså foran et valg få satt en motstander under anklage, om klagen var aldri så ubeføyet, så kunne vedkommende hverken stemme eller velges. Som sagt: fanatismen gikk høyt, men det gjaldt jo intet mindre enn at vår konge i Stockholm skulle ha hals og hånd over Norges grunnlov.

Dette var det nordmenn kjempet om dengang.Å frata meg stemmeretten gikk ikke dengang. Annerledes lett gikk det i 1919 da Skåtøy valgstyre etter forslag fra en kommunistisk lærer helt strøk meg av manntallet, som Stortinget riktignok et år etter underkjente. Man var redd for at jeg skulle bli ordfører igjen. Dertil hadde jeg svart nei til de flere henvendelser jeg fikk. Man har spurt meg: «Tror De at De kunne avverget Skåtøy kommunes vanskelige stilling om De hadde vært ordfører?» Derom tør jeg ikke ha noen mening; det er så lett å være etterpåklok.

Garanti for sparebanken 300.000 kroner torde jeg nok ikke ha vært med på, for den var dengang allerede i betydelig underbalanse. Lysledningen torde jeg heller ikke ha vært med på. Forresten kan jo ikke ordføreren gjøre alt; jeg måtte jo ofte forsøke å ta treet på midten for som ordfører å få saken til å gå.

Fortsettelse i neste nummer.

Her ser vi Kragerø før jernbaneanlegget ble påbegynt i 1920. Bildet er tatt fra Veten i fire omganger og er satt sammen. For at det ikke skulle bli for smått har vi delt det og satt noe nederst på siden. På det øverste bildet som strekker seg fra Wiborggården på Barthebrygga til Tangen, kan vi se at det ble store forandringer i Kragerø da jernbanen kom , bl. a. ble hele bebyggelsen i Kirkebukta nedenfor kirken revet. I dag er også jernbanen borte, og den nye innfartsveien går i dette området. Det store huset ytterst er i dag bolighus med leiligheter. I denne bygningen var tidligere Exelsior og Sol Trikotasjefabrikk. Bildet må være tatt etter 1892, for skolen er bygd. Ved Tangen ligger mange seilskuter i opplag, og ved kaia ligger en av kystrutene. Et annet dampskip er på vei inn. Trelast var på den tid en stor handelsvare i Kragerø, det kan vi se av de store materialstablene, der Fossen Trelast ligger i dag. På resten av bildet nederst på denne side er det Kilsfjorden vi ser med Øya i forgrunnen og med Gunnarsholmen helt til venstre. Den gangen var det Kragerø Jernstøperi som dominerte på Gunnarsholmen.

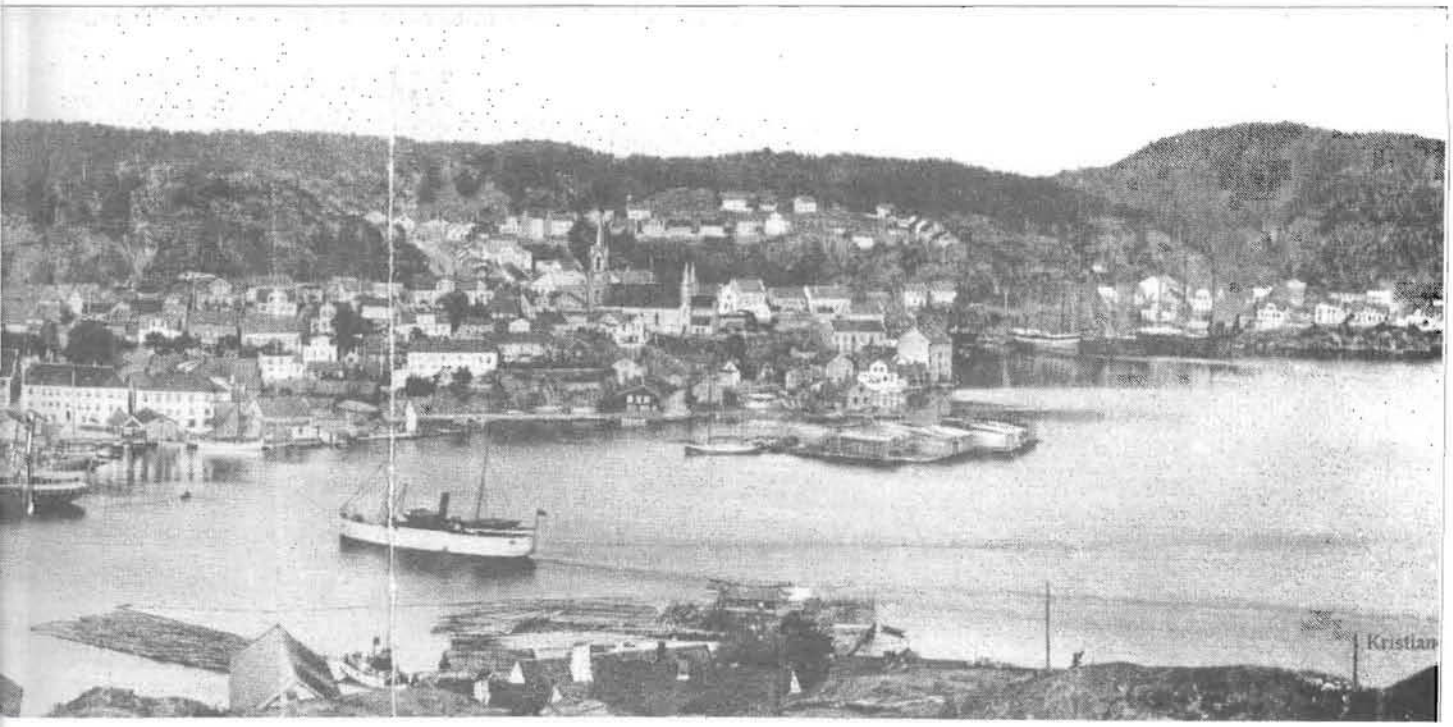

Varetransport til Kil og Drangedal omkring århundreskiftet

Varetransport fra brygga i Kragerø, om Kil og videre til Prestestranda i Drangedal slik det var før jernbanen kom i 1927.

Litt historikk

I bygdeboka for Sannidal og Skåtøy, bind 3, side 395 står det: «Fremkomsten fra Lundereid til Kragerø var oftest etter vassdraget, om Kil og fjorden ut til Kragerø. I Kil hadde 10-12 familier leveveien sin av å frakte drangedølene til Farsjøvannet og skysse til Kragerø. Men oftest var det mannen på Tveitereid som ordnet med roing over Tveitereidvannet og kløving til Farsjøvannet. Det ble nevnt noe om dette i skriftveksling omkring 1800.»

Videre står det på side 398 at det i 1865 ble bevilget penger til sidevei fra Sørlandske hovedvei til Toke. Denne ble utført 1866-1870. (Mer om utbygging av veier i Sannidal og Skåtøy på sidene 393-422.)

Brygga i Kragerø

Både før og etter århundreskiftet ble varetransporten besørget med båt langs hele kysten. Det gikk faste ruter fra Oslo til Bergen og retur med anløp i Kragerø. Det var daglige anløp begge veier. Varene til Kragerø og omland som kom med kystruten, ble satt inn på lageret. Ved århundreskiftet var Tarald Kivle formann på brygga, og han sørget for at varene ble sortert og

Her er båten som familien Svendsen brukte til frakt av gods og varer til Kil. Den ble kalt «Fraktebåten» og han som førte båten, ble kalt for «Fraktemannen».

plassert på riktig plass for der å bli hentet av kjøpmennene i Kragerø, eller av de som skulle frakte varene videre til Kil og Drangedal.

Varene som skulle til Kil, ble hentet av fraktebåten til Svendsen. Det var brødrene Jørgen, Ingvald og Karl Svendsen som drev denne transporten, med Jørgen Svendsen som båtfører. De hadde også med varer som skulle leveres underveis, bl. a. til Tåtøy og Kjølebrønd, og også til sommergjester på Arholmen i Kilsfjorden.

-n.

Forts. neste nummer.

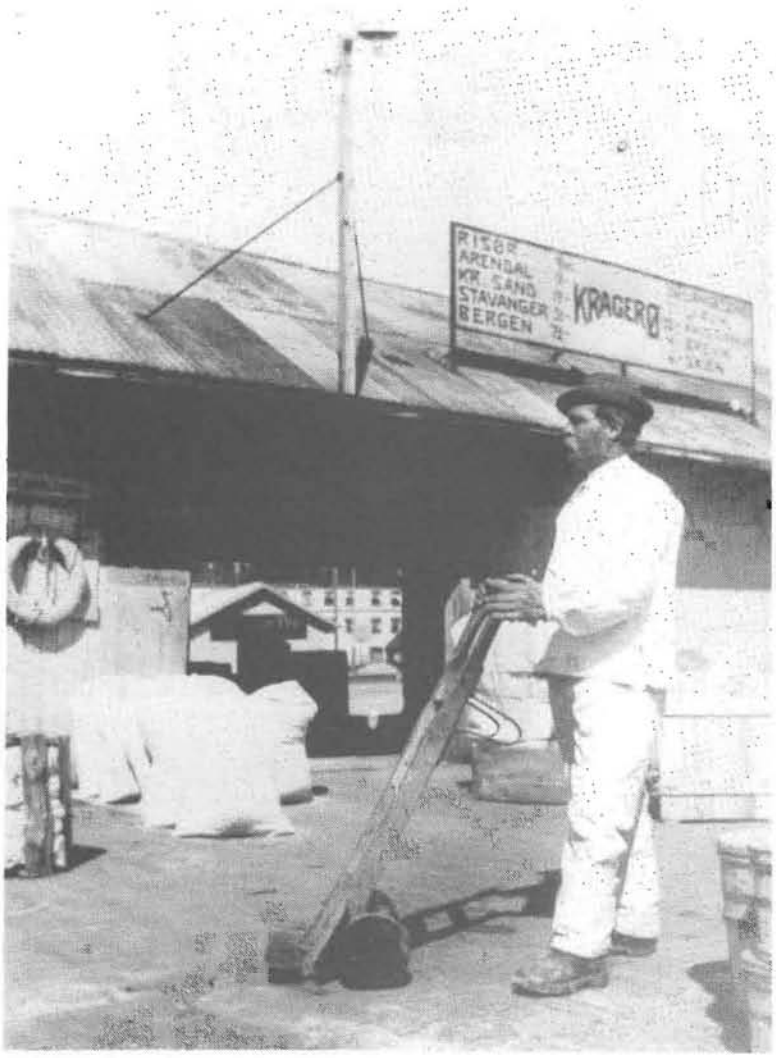

På bildet til høyre ser vi formannen på brygga i Kragerø: Tarald Kivle. Han kom til Kragerø fra Seljord og arbeidet som anleggsarbeider på et veianlegg, da han ble tilbudt jobben på brygga av Lyng Olsen. Kivle holdt orden på varene og sørget for at de ble riktig plassert på lageret. På taket i bakgrunnen ser vi et skilt som viser avstanden til de steder som kystruten anløp. Avstanden er i mil:

Risør	4	3	Langesund
Arendal	9	7	Larvik
Kristiansand	29	29	Kristiania
Stavanger	51	4	Brevik
Bergen	72	6	Skien

Brevik og Skien hadde ikke anløp av kystruten, men det gikk rutebåter dit.

På bildet under ser vi kystruten på vei ut, mens en stykkgodsbåt ligger og venter på kaiplass. Det kan se ut som den har mye dekklast. Helt til venstre ser vi akterenden på fraktebåten som gikk til Kil. Disse to bildene har vi fått låne av Berg - Kragerø Museum.

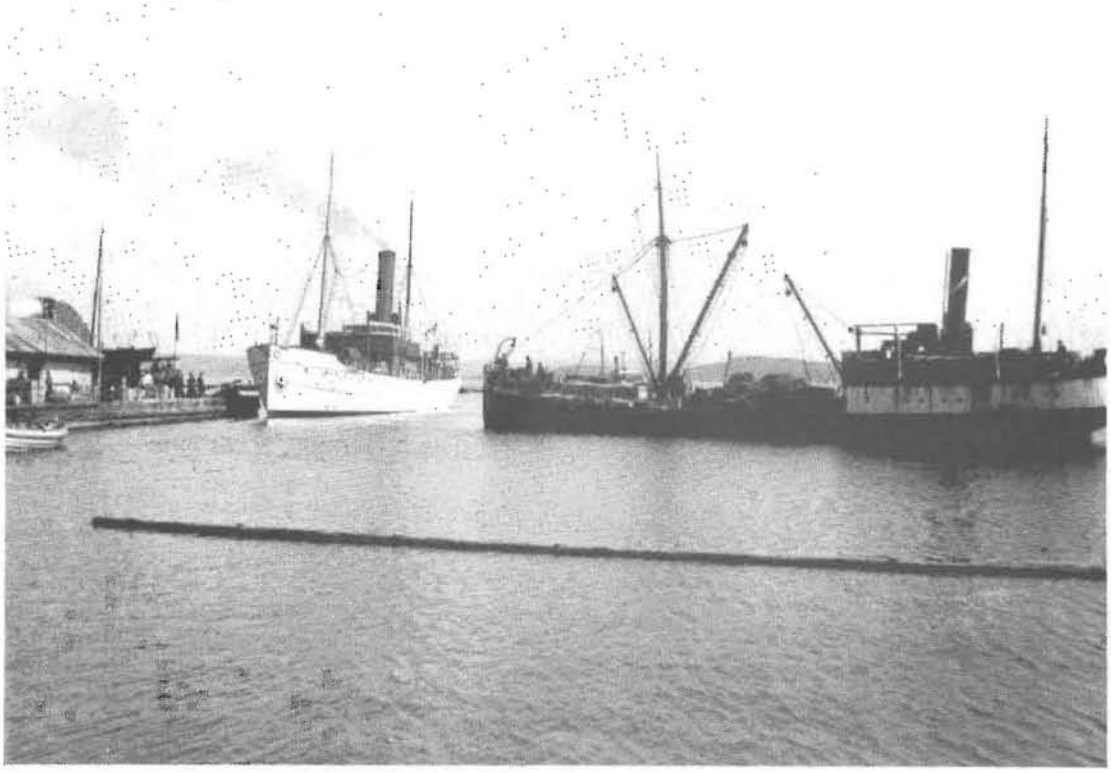

SEEKING A NEW HOME (8)

Farvel til gamle Norge, velkommen til Amerika

Vi avslutter her historien om Tellef Olson og Helje Christiansdatter som utvandret til Amerika fra Østre Hullerøya i Sannidal i 1846.De sju første delene stod i nr. 32, 33, 34, 36, 38, 39 og 42.

Resten av Olson-familien reiser til Amerika

I 1852 hadde Tellef Olson bare ett barn igjen i Norge: Gunnil, den eldste datteren. Olson-familien håpet at Gunnil og hennes familie snart ville føle dem til Amerika, men hun og hennes mann hadde fem barn; det var et stort foretak å flytte en familie på den størrelsen til det nye landet. Men en dag fikk Chester et brev fra Gunnil, som altså var hans eldste søster. De ville ankomme Milwaukee i begynnelsen av august. Chester skrev til en venn som bodde på en gård i nærheten av Milwaukee og bad ham sjekke dampbåtene for å se etter Gunnils familie. Gunnil Tellefsdatter og ektemannen Hans Jacob Anderson reiste fra Norge i mai 1852. De fem barna var: Andreas 11 år, Anna Helena 9 år, Christian 7 år, Toline 5 år og Helje Maria 2 år. Det hadde vært en vanskelig avgjørelse å bestemme seg for reisen - Gunnil ventet sitt sjette barn, og det hele krevde en god porsjon mot, planlegging og forberedelser.

Den andre måneden i sjøen fødte Gunnil en gutt. Før de nådde bestemmelsesstedet, ble ferskvannet om bord rasjonert, og Gunnil måtte bade babyen i sjøvann. Men gutten så ut til å trives.

Etter lange dampbåtturer nådde de Milwaukee der de ble møtt av Chesters venn. Han sa han kunne huse familien natta over og vise vei de to dagene det ville ta å reise til Clinton. Gunnil og Hans Jacob var naturligvis svært lettet over å ha truffet en venn av familien som ville ta seg av alle problemer. To dager seinere kjørte en vogn opp utenfor Chesters butikk. Chester kjente igjen vennen fra Milwaukee, og han skjønte at Gunnils familie hadde ankommet. Hege og Chester hadde ikke rom til hele familien på åtte i det lille huset sitt, så de nyankomne måtte overnatte i låven i høyet. De syntes dette var ypperlige senger. De var lykkelige og glade for at den lange reisen var over, og at de hadde truffet resten av familien sin. Nå kunne de endelig slappe av igjen.

Den første dagen i Clinton brukte de til å hilse på andre familiemedlemmer samt til å legge planer for framtida. Hans to ungkarsbrødre hadde et lite hus, og de tok gladelig imot familien på åtte. Der tilbrakte de den første vinteren. Babyen som hadde blitt født til sjøs, døde av kolera da den bare var seks måneder gammel.Tellef Olson, Gunnils far, bodde alene etter sin kons død. Våren etter at Gunnils familie hadde kommet til Clinton fant han ut at de kunne flytte over til ham hvis Hans Jacob ville bygge på huset. Det gjorde han, og der bodde de til barna hadde blitt voksne.

Clinton blir til Rockdale.

Chester begynte å bygge et steinhus med vegger som var tre fot tykke. Det tok en murermester to år å bygge det på fritida si. Huset var varmt om vinteren og kjølig om sommeren. Chester brukte noen av rommene til butikken og bodde i rommene bak. Han ble utnevnt til den første postmester i Clinton. Han var også kasserer for skolekassen og dommer (ufaglært og ulønnet) i byen. Han var dessuten byens representant i fylkesforsamlingen.

Det fantes både et Clinton postkontor og et annet Clinton-sted lenger sør, og postmester Chester hadde problemer med leveringene. Chester spurte etter forslag på navn som var passende til byen, for han så fordelene ved et navnebytte, men ingen forslag som var gode nok, kom inn. Chester henvendte seg til Kongressmannen fra distriktet, som i sin tur kontaktet øverste postsjef i Washington D.C. Denne skrev til Chester og spurte hvordan det så ut i området. Chester fortalte både om det steinete lendet og bekken som slynget seg mellom butikker og hus: en landsby mellom steinete åser i en dal ved siden av en liten elv.

Postsjefen foreslo da «Rockdale». Det var ikke lett for folk i byen å begynne å bruke et nytt navn, men Chester brukte «Rockdale» på alle papirer og ellers der det var mulig, og med tiden ble det nye navnet innarbeidet. Chester var en ledertype; alle som kjente ham, stolte på ham, og han ble ofte bedt om å gi råd i forretningssaker. Han leste og snakket både engelsk og norsk, så han kunne hjelpe andre som ikke kunne dette. Han var et trofast medlem av kirken og ble ofte bedt om å se til de syke eller døpe barn når presten ikke var til stede.

Chester bygde et varelager i murstein i 1866, og seinere flyttet han hele forretningen dit. På samme tid ble det bygd mange andre mursteinsbygninger i Rockdale.

Slutning

Tellef Olson døde i 1865, 84 år gammel. Han ble begravet ved siden av sin kone, Helje, på East Koshkonong kirkegården. Nå er det snart 150 år siden Tellef Olson emigrerte til Amerika fra Sannidal, men fremdeles er Koshkonong-dalen stedet der vi finner de fleste av hans etterkommere. Svært få forlot det vakre Wisconsin for å slå seg ned andre steder. Innsjøene, åsene og skogene der viste seg å være et klokt valg for disse norske utvandrerne «som lette etter et nytt hjem».

Slutt.

Gaver til «Arven»

Disse gavene er kommet inn seinhøstes i år: P.L., Helle 100,-. S.P., do. 50,-. B.S., Skjetten 100,-. F.V., Gjerstad 100,-. A Aa, Heistad 100,-. R. B., Sundebru 100,- Tusen takk, alle sammen! Uten gavene ville bladet stoppe.

Denne gangen ligger postgiroblanketten der igjen, og vi håper på nye innbetalinger slik at «Arven» kan komme ut også i 1995!

Kil skole ca. 1903 *. Dette bildet som viser alle elevene ved Kil skole ved århundreskiftet, har vi fått tilsendt fra Gerd Andersen i Kristiansand. Hun skriver at hennes foreldre er med på bildet. Det er Malene Kristiansen, født Andersen (f. 29/7-1891) og Kristian Kristiansen (f. 26/4-1892). Kristian Kristiansen sitter som nr. seks i tredje rekke (med striper i lua), og Malene står som nr. ti i fjerde rekke. Det er ialt 107 barn , to lærerinner og en lærer på bildet. Læreren var Johan Nossen (1859-1943). Han var lærer ved Kil skole fra 1886 til 1927, i 42 år. Det er lite sannsynlig at noen av de som er på bildet, lever i dag, da de yngste er født ca. 1895. Hatter til jenter var på mote den gang, og det var ikke akkurat noen små og nette hatter. Fotografen er P. P. Hedenberg, Christiania.*

Røsbekkstua til Bygdetunet

Røsbekk lå vest i Sannidal, et stykke øst for Plassen, omtrent midtveis mellom Nygård og Bråtvannsdalen. Det lå to plasser ved Røsbekken i Kvennvannsdalen, Bjønnvik på østsida og Røsbekk på vestsida av bekken. Navnet var sannsynligvis egentlig Rudsbekk («rydningsplass ved bekken»), seinere avledet til Rødsbekk og Røsbekk.

Huset på Røsbekk lå ganske nær den nå over 300 år gamle postveien, ikke så langt unna stedet der denne kom ned til Røsbekken i den såkalte «korketrekkeren». Fremdeles kan ett av de gamle brukarene sees her, like nord for og inntil den brølende trafikken på den nye E 18.

Midt i 1920-årene ble det laget ny vei fra Humlestad til Gjerstadgrensa, og denne ble lagt enda nærmere Røsbekk enn den gamle postveien. Denne veien var kjent som riksvei 40 i mange år, og den var også E 18 inntil den nye ble bygd for ca. 20 år siden.

Det har bodd folk på Røsbekk iallfall siden tidlig på 1800-tallet. Sannsynligvis er huset bygd i siste halvdel av 1700-årene. En del av eierne til Røsbekk er nevnt på sidene 728-729 i Bygdeboka, bind 3, «Fellesbindet», der det framgår at den siste som bodde der, var blikkenslager Karl Gulbrandsen Ros. Han var enkemann og døde på Røsbekk i 1924.

Rundt 1925 ble Røsbekkstua flyttet til Mo, der den i mange år ble brukt til verksted og redskapsbu. Etter hvert som husene kom opp på Bygdetunet i 1950-, 60- og 70-årene, ble det klart at den eneste husmannsstua som enda var så noenlunde intakt i Sannidal, var Røsbekkstua. Det ble etter hvert ytret ønske om å flytte den til Bygdetunet. Folk fra Historielaget foretok reparasjon på taket i begynnelsen av 1980-årene.

I 1989 var Fylkeskonservator Odvar Bjørvik på befaring og kikket på Røsbekkstua, men han var ikke så veldig stemt for flytting til Bygdetunet. Da Historielaget imidlertid kunne påvise at dette var den mest autentiske husmannsstua som var igjen i Sannidal, ga Fylkeskonservatoren tillatelse til flytting høsten 1993. I samarbeid med Berg - Kragerø Museum ble en tomt utpekt like øst for Dobbedalstua, og på forsommeren i år ble rivingen på Mo satt i gang. I løpet av sommeren og høsten har så stua møysommelig blitt satt opp igjen på Bygdetunet. Det viste seg å være et mer omfattende arbeid enn tenkt på forhånd, bl. a. fordi en del av stokkene var råtne og måtte skiftes ut. Huset er satt opp i tømmer og bordkledt på utsida.

Primus motor for arbeidet med Røsbekkstua, Johannes Wåsjø.

Primus motor for arbeidet har vært Johannes Wåsjø, som også har hatt en finger med i spillet ved oppsettingen av flere av de andre husene på Bygdetunet.

Både Johannes og Gunnar Mood, som har vært med på arbeidet hele tida, forteller til «Arven» at de ble betenkte da de så i hvor dårlig forfatning deler av huset faktisk var. De gikk imidlertid på med «krum hals», og de syntes det etter

Fra rivingen på Mo. F. v.: Ole Wastøl, Helge Wåsjø og Johannes Wåsjø. Med ryggen til: Gunnar Mood.

hvert ble moro å se at huset ble mer og mer ferdig. De mener det var en svært interessant jobb å være med på. Og vi andre har grunn til å være dem svært takknemlige.

I tillegg til Johannes Wåsjø og Gunnar Mood har Helge Wåsjø vært med på en del av arbeidet. Johnny Wåsjø var også noe med. Oppmuringen av grua inne i huset ble gjort av Åsmund Mostad med hjelp av Håkon Fuglestvedt. Alf Bakken la steinene på taket, og utvendig maling er foretatt av Ole Einar Nyland. Hans Jørgen Rinde skar til de stokkene som ble lagt nye inn. Stokkene ble gitt av Ole Wastøl. Det er forøvrig Ole Wastøl som har vært Historielagets kontaktmann og «altmuligmann» ved rivingen og flyttingen av Røsbekkstua til Bygdetunet. Sommeren 1995 skal huset innredes, og da er Bygdetunet blitt en attraksjon rikere. R. G.

Slik står Røsbekkstua på Bygdetunet nå.

Huset under oppføring.

Sannidal Historielag
og redaksjonen
i «Arven»
ønsker alle sine
medlemmer og lesere
en riktig
god jul
og
godt nytt år!

LITT OM BYGGESKIKK I DRANGEDAL OG SANNIDAL

av Trygve Fosstveit

I desse bygdene som utgjer den sørvestlege delen av Telemark fylke, var byggeskikken stort sett lik den som var å sjå i bygdene ikring. Og dette galdt både store og små gardsanlegg, husmannsplassar og brukshus i skog og utmark - som seterbuer, skogsstuer, utløer og andre brukshus.

Jamvel om dette var bygder der sagbruka (oppgangssagene) kom tidleg i gang, blei det stort sett bygd hus av tømmerstokkar og ikkje av oppsaga tømmer. Men tømmerstokkane var anten telgd (tilhogge) tømmer eller rundtømmer. Å telgje tømmeret var såpass arbeidskrevjande at dette stort sett blei bruka til hus som skulle halde vinterkulda ute, dvs. bustadhus, stall, fjøs og stabbur. I desse nedre bygdene i Telemark blei tømmeret flattelgd, og husbyggarane fekk dermed slette og flate vegger både ute og inne.

I dei indre bygdene i Telemark blei denne telgingsmåten lite brukt. Tømmermennene der dreiv og magetelgde (magjetægde), og da blei tømmerstokken tilhoggen i ein fin halvrunding på begge sider.

I dei indre bygdene var det dessutan vanleg at alle hus blei tekte med bjørkenever og torv, men dette, meiner

Forts side 16.

Tømmerfløting

Fra Ingebjørg Lindheim har vi fått disse to bildene fra tømmerfløtinga i Lindheimsvassdraget. På det øverste bildet ser vi at karene har tatt seg en kaffepause. Fra venstre sitter Ragnvald Fuglestvedt, Jakob Sørdalen, Bernhard Thorsen, Jørgen Lindheim, Lars Lindheim, Halvor Lindheim, Knut Eikenes (bare hodet), Thor Sørdalen og Jakob Eikenes. Han som sitter ytterst til høyre, har det ikke lykkes å få navnet på. Er det noen som kan hjelpe oss?

På det nederste bildet er karene i arbeid med tømmerstokkene i elva. Navnene på dem er fra venstre: Jørgen Lindheim, Thor Sørdalen, Isak Lindheim, Lars Lindheim, Bernhard Thorsen og Ragnvald Fuglestvedt. Det står en mann bak med lys lue. Vi vet ikke hvem det er.

Litt mer om Tinggården i Kil

Det er riktig som R.G. nevner i sin artikkel om «Tinggården» at forfallet var kommet svært langt alt i 1970-årene. Enkelte i Kil og Sannidal ellers mente gården burde rives. Men så skrev Morten Krogstad, den kjente «synseren» når det gjaldt norsk byggemiljø, i «Nye Bonytt», jeg tror det var i 1976, om Kil. Han hadde et stort, fargelagt tosiders oppslag hvor han viste hvor fine både Kommunegården og Tinggården i Kil kunne bli om de ble skikkelig restaurert.

De to vakreste empiregårdene i Kragerø, Buchholmgården og Biørnegården ved jernbanetorvet, var en saga blott - Biørnegården var ombygd totalt og Buchholmgården revet i 1966. Da stod Tinggården igjen som den fineste representant for empirestilen fra 1820-årene i hele Kragerø kommune.

Nå reagerte Kulturstyret; de ville gjerne redde den medtatte bygningen. De nedsatte en komité høsten 1980 som skulle arbeide med saken. Det var Fridtjof Thorbjørnsen for Sannidal Historielag, Anne Synnøve Grønstad fra Kulturstyret og Bjørn Sandberg fra Berg - Kragerø Museum. Såvidt jeg husker var også Magna Mjelland med. Det ble så knyttet kontakt med Fylkeskonservatoren, som kom på befaring, og han anbefalte restaurering.

Det viste seg vanskelig å få kjøpere til å fatte interesse for gården, men da så Fylkeskonservatoren kunne love et gunstig «lån på antikvarisk grunnlag», meldte det seg en kjøper. Arkitekt Jan Abrahamsen tegnet ut et restaureringsforslag som ble godkjent av eier og Fylkeskonservatoren. Det ble endel diskusjon om de to «arkene» på taket, som ikke hadde vært der før, og det

Slik ser Tinggården ut nå, med de to arkene på taket

endte med at eieren skulle få sette dem opp på baksiden av huset. Han satte dem opp på forsiden, og slik står de i dag.

Mye arbeid ble gjort med kjeller og tak, og panelingen ble fjernet - huset ble ikke revet ned. Og slik stod det halvferdig i flere år da eieren trakk seg ut.

Det er meget prisverdig at ekteparet Ellingsen har fullført arbeidet og at naboen, Kommunehuset, også er restaurert. Sammen danner de to en virkelig imponerende vakker fasade mot sjøen. Kil har ennå mange fine, gamle hus som gjør miljøet der til noe helt spesielt. Enkelte har nok dessverre bygd om i «modernismen» i 1960-70-årene og har falt for fristelser til en mindre passende stil, men dette lar seg føre tilbake igjen! Her kan «lån på antikvarisk grunnlag» komme til god nytte.Om noen år er sikkert Kil en enda større severdighet enn det lille tettstedet er i dag!

Bjørn Sandberg.

Litt om byggeskikk - -

Forts, fra side 14

eg, blei godtsom ikkje brukt i Drangedal og bygdene utover mot sjøen. Dersom det var i bruk i tidlegare tider, så måtte nok denne taktekkinga nokså tidleg vike for spontekking. Takspon blei vanlegvis laga av lettkløyvd (beinkløyvd) osp, men det hende nok også at fure blei nytta til dette. Personleg kan eg hugse at eldre karar i Kroken arbeidde med å kløyve spon. Dei brukte da ein knivskarp reiskap (sponkniv) med handtak i båe endar, og med denne reiskapen kløyvde dei sponen av kubbar som var 50 - 60 cm lange.

Spontaka var nok mykje meir varige enn ein skulle tru. Etter lange godversperiodar med sterk solvarme kunne slike tak vere så gisne at sollyset smette seg inn både her og der, men straks regnet tok til å falle, tetna sponen til. Det var gode tak.

Liksom i store delar av landet elles kom krum takstein (munkestein) tidleg i bruk, og det var dette tekkemidlet som først avløyste taksponen. I første halvdel av dette hundreåret kom det bølgjeblekk på mange hustak. Dette var eit tekkemiddel som nok verna godt om mange hus, men som dei fleste meiner slett ikkje var vakkert.

Så lenge tømmerbygningane var utan ytrekledning, blei det brukt ikkje lite tjøre som impregneringsmiddel. Etter at ytrekledningane kom, kom også oljemålinga i bruk, men det var alltid raudmåling i den første tida. Etter kvart kom det nok gulmåling og gjerne også kvitmåling på eitt og anna hus, men mange såg på dette som noko "narreskap", minnest eg ein eldre mann i Kroken sa.

Trygve Fosstveit

"ARVEN" utgis av Sannidal Historielag

Redaksjonskomité:

Frithjof Thorbjørnsen, tlf. 35 99 02 86
Ragnar Grønåsen, tlf. 35 99 22 16
Olav Arvid Wåsjø tlf. 35 98 78 21
Oddvar Tobiassen tlf. 35 99 21 20

Kasserer: Liv Grønåsen tlf. 35 99 22 16
"Arven"s postgirokontonr.: 0813 5 34 77 29

Sats og trykk: Kragerø Aksidenstrykkeri A.s